

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

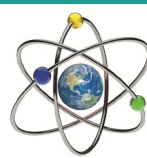
No9(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 38 sahifa,
2-sentyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

O'smirlarda hissiy bezovtalikning psixologik determinantlari sifatida o'z-o'zini baholash va o'ziga munosabat xususiyatlari.....	10
Ibraymova Altinay Esemuratovna	
Bo'lajak pedagoglar shaxsiyatida ksenofobiya xavfi: kasbiy deformatsiya omillari va uning pedagogik faoliyatga ta'siri	16
Abdiraximova Dildora Begimkulovna	
Biologiya ta'limida sun'iy intellektdan foydalanish: didaktik imkoniyatlar, muammolar va metodik yechimlar	20
Raxmatov Uchkun Ergashevich	
Talabalarda mediasavodxonlik va tanqidiy fikrlash o'rtasidagi psixologik bog'liqlik.....	28
Adizova Muxabbat Muxitdinovna	
Oliy ta'lim rahbar-kadrlarida stressogen vaziyatlarni boshqarishning pedagogik-psixologik o'ziga xos jihatlari	32
Sultonov Mansur G'aniyevich	

BO'LAJAK PEDAGOGLAR SHAXSIYATIDA KSENOFOBIYA XAVFI: KASBIY DEFORMATSIYA OMILLARI VA UNING PEDAGOGIK FAOLIYATGA TA'SIRI

Abdiraximova Dildora Begimkulovna

Samarqand davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti (PhD)

ORCID ID: 0009-0006-3707-788X

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglar shaxsiyatida ksenofobiya xavfining yuzaga kelish sabablari, uning kasbiy deformatsiya jarayoni bilan o'zaro bog'liqligi hamda pedagogik faoliyatga ko'rsatadigan salbiy ta'siri ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Ksenofobiya - begona madaniyat, etnik yoki ijtimoiy guruhlariga nisbatan qo'rquv, salbiy stereotiplar va irratsional munosabat sifatida ta'riflanib, pedagog shaxsining professional rivojlanishida jiddiy xavf tug'diradi. Maqolada ijtimoiy-madaniy, ta'lim jarayonidagi, shaxsiy-psixologik va kasbiy muhit omillari asosida kasbiy deformatsiyaning mexanizmlari ochib beriladi. Shuningdek, ksenofobik qarashlarning ta'lim sifati, o'quvchilar psixologik holati, sinf muhiti va pedagog obro'siga salbiy ta'siri ko'rib chiqiladi. Oxirida intermadaniy kompetensiyalarni rivojlantirish, refleksiya ko'nikmalarini shakllantirish, empatiya treninglari va inkluziv amaliyot orqali ksenofobiya profilaktikasi bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarni tayyorlash tizimida bag'rikenglik va tolerantlikni kuchaytirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: ksenofobiya, bo'lajak pedagoglar, kasbiy deformatsiya, bag'rikenglik, intermadaniy kompetensiya, ijtimoiy stereotiplar, pedagogik faoliyat, empatiya, tolerantlik ta'limi.

Abstract: This article scientifically analyzes the causes of the risk of xenophobia in the personality of future teachers, its relationship with professional deformation, and its negative impact on pedagogical activity. Xenophobia is defined as fear, negative stereotypes, and irrational attitudes toward foreign cultures, ethnic or social groups, posing a serious risk in the professional development of a teacher. The article reveals the mechanisms of professional deformation based on socio-cultural, educational process, personal-psychological, and professional environment factors. It also examines the negative effects of xenophobic attitudes on the quality of education, students' psychological state, classroom environment, and the teacher's reputation. Finally, methodological recommendations are developed for the prevention of xenophobia through the development of intercultural competencies, formation of reflection skills, empathy trainings, and inclusive practice. The research results substantiate the need to strengthen tolerance and inclusivity in the system of training future teachers.

Key words: xenophobia, pre-service teachers, professional deformation, tolerance, intercultural competence, social stereotypes, pedagogical activity, empathy, tolerance education.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ причин возникновения риска ксенофобии в личности будущих педагогов, ее взаимосвязи с профессиональной деформацией и негативного влияния на педагогическую деятельность. Ксенофобия определяется как страх, негативные стереотипы и иррациональное отношение к чужим культурам, этническим или социальным группам, представляющее серьезную угрозу в профессиональном развитии педагога. В статье раскрываются механизмы профессиональной деформации на основе социально-культурных, образовательных, личностно-психологических и профессионально-средовых факторов. Также рассматривается негативное воздействие ксенофобических установок на качество образования, психологическое состояние учащихся, атмосферу в классе и репутацию педагога. В заключение разработаны методические рекомендации по профилактике ксенофобии через развитие межкультурных компетенций, формирование навыков рефлексии, тренинги эмпатии и инклюзивную практику. Результаты исследования обосновывают необходимость усиления толерантности и инклюзивности в системе подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: ксенофобия, будущие педагоги, профессиональная деформация, толерантность, межкультурная компетенция, социальные стереотипы, педагогическая деятельность, эмпатия, образование толерантности.

KIRISH

Globallashuv va migratsiya jarayonlari kuchaygan hozirgi davrda turli millat, madaniyat va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlar murakkablashmoqda. Bunday sharoitda pedagog shaxsining tolerantligi, ochiqqligi va ijtimoiy moslashuvchanligi muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq bo'lajak pedagoglar shaxsiyatida ksenofobiya - begona madaniyat yoki guruhlariga nisbatan qo'rquv va salbiy munosabat shakllanishi mumkin. Bu holat kasbiy deformatsiyaning muhim ko'rinishlaridan biri bo'lib, pedagogik faoliyat samaradorligiga jiddiy tahdid soladi.

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pre-service teachersda salbiy stereotiplar va intergroup anxiety ko'pincha yetarli intermadaniy tayyorgarlik yo'qligi tufayli yuzaga keladi va bu kelajakdagi o'quvchilarga nisbatan diskriminatsion munosabatga olib kelishi mumkin.

Ksenofobiya tushunchasi va uning mohiyati. Ksenofobiya (yunoncha "xenos" - begona, "phobos" - qo'rquv) - shaxsning o'ziga begona bo'lgan ijtimoiy, etnik yoki madaniy guruhlariga nisbatan salbiy, ko'pincha irratsional munosabati. Pedagogik faoliyatda bu xavfli, chunki o'qituvchi o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy agent hisoblanadi.

Ksenofobiya quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

- stereotiplash va umumlashtirish;
- diskriminatsion munosabat;
- empatiyaning yetishmasligi;
- madaniy xilma-xillikka nisbatan befarqlik yoki qarshilik.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bo'lajak pedagoglarda ksenofobiya, diskriminatsion qarashlar va intermadaniy kompetensiyalar masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda muhim yo'nalishlardan biri sifatida o'rganilmoqda.

J. Paetsch va hammualliflar bo'lajak o'qituvchilarning irqchilik bilan bog'liq vaziyatlarga munosabati va bunday holatlarni boshqarishdagi o'ziga ishonchini tahlil qilgan.

S. Civitillo esa bo'lajak pedagoglarning kamsituvchi yoki muammoli vaziyatlarni anglash kompetensiyasiga e'tibor qaratgan.

L. Marom tadqiqotlarida pedagogik ta'limda yashirin irqchilik va stereotipik qarashlarning professional xulq ostida namoyon bo'lishi masalasi yoritilgan.

O.G. Terrones bo'lajak pedagoglarni antirasistik yondashuv va irqiy savodxonlik asosida tayyorlash zarurligini ta'kidlaydi.

H. Hanna tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bo'lajak o'qituvchilarning migrant o'quvchilarga munosabati tahlil qilinib, pedagogik tayyorgarlikda bag'rikenglik va madaniy xilma-xillikni hisobga olishning ahamiyati ko'rsatib berilgan.

J. Marolla-Gajardo pedagogik ta'lim, xilma-xillik va nafrat tilining oldini olish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan.

M.Z. Zulunov kasbiy deformatsiyaning ilmiy-nazariy asoslarini yoritib, uning shaxsiy va kasbiy rivojlanishga ta'sirini tahlil qilgan.

UNESCO materiallarida esa ta'lim orqali nafrat nutqining oldini olish, tolerantlik va inklyuziv muhitni rivojlantirish zarurligi asoslangan.

Mazkur ilmiy qarashlar bo'lajak pedagoglarda ksenofobiya xavfini kamaytirishda intermadaniy kompetensiya, empatiya, refleksiya va bag'rikenglikni rivojlantirish muhim ekanligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda bo'lajak pedagoglar shaxsiyatida ksenofobiya xavfi va uning kasbiy deformatsiya bilan bog'liqligini o'rganish maqsadida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Ilmiy adabiyotlar asosida ksenofobiyaning shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy, shaxsiy-psixologik, ta'limiy va kasbiy omillar tahlil qilindi. Shuningdek, ushbu omillarning pedagogik faoliyat, ta'lim sifati, o'quvchilar psixologik holati va sinf muhitiga ta'siri o'rganilib, ksenofobiya profilaktikasiga oid pedagogik tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kasbiy deformatsiya va uning omillari. Kasbiy deformatsiya - shaxsning uzoq muddatli kasbiy faoliyat ta'sirida psixologik, kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatdan salbiy o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan salbiy sifatlar, ko'nikmalar va munosabatlar majmuidir. Bu jarayon ayniqsa "inson bilan inson" kasblari vakil-

larida, xususan pedagoglarda tez-tez uchraydi, chunki ular doimiy emotsional yuklama, ijtimoiy o'zaro ta'sir va mas'uliyat ostida ishlaydi. Bo'lajak pedagoglarda ksenofobiya bilan bog'liq kasbiy deformatsiya esa yanada xavfli bo'lib, kelajakdagi o'quvchilarga nisbatan diskriminatsion yondashuv, stereotiplar va bag'rikenglik yetishmasligiga olib kelishi mumkin. Ushbu deformatsiya nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki butun ta'lim jarayonining sifati va ijtimoiy muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bo'lajak pedagoglarda ksenofobiya bilan bog'liq kasbiy deformatsiyani keltirib chiqaruvchi asosiy omillar quyidagi to'rt guruhga bo'linadi. Har bir omilning mexanizmi va pedagogik faoliyatdagi oqibatlari quyida batafsil yoritilgan:

- 1. Ijtimoiy-madaniy omillar.** Jamiyatdagi mavjud stereotiplar, etnik va madaniy ziddiyatlar, ommaviy axborot vositalari (media) orqali tarqaladigan noto'g'ri yoki bir tomonlama tasvirlar ksenofobiyaning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Bo'lajak pedagoglar o'z oilasi, atrof-muhiti va ijtimoiy tarmoqlarda shakllangan salbiy stereotiplarni (masalan, "chet elliklar tahdid manbai" yoki "boshqa millat vakillari boshqacha va xavfli") o'z shaxsiyatiga singdirib oladi. Bu omillar "ingroup-outgroup" bo'linishini kuchaytirib, intergroup anxiety (guruhlararo tashvish) holatini yuzaga keltiradi. Natijada, pedagogning dunyoqarashi torayib, madaniy xilma-xillikka nisbatan qarshilik paydo bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, media orqali kuchaygan "post-truth" davrida salbiy tasvirlar pedagoglarda covert (yashirin) racism va xenophobia'ni kuchaytiradi, bu esa kasbiy deformatsiyaning dastlabki bosqichini tashkil etadi.
- 2. Ta'lim jarayonidagi kamchiliklar.** Oliy ta'lim muassasalaridagi pedagogik dasturlarda tolerantlik, inkluziv ta'lim va intermadaniy kompetensiyalarga yetarli e'tibor berilmasligi katta muammo hisoblanadi. Ko'pincha nazariy bilimlar (psixologiya, pedagogika fanlari) amaliyot bilan yetarli darajada bog'lanmaydi, natijada bo'lajak pedagoglar real sinf muhitidagi madaniy xilma-xillikka tayyor bo'lmaydi. Intermedaniy kompetensiyalarning (cultural awareness, cultural knowledge, personal skills) sust rivojlanishi stereotiplarni bartaraf etish o'rniga ularni mustahkamlaydi. Masalan, ko'plab tadqiqotlarda pre-service teachersning o'zlarini interkultural jihatdan yetarli deb baholashi, real hayotda esa "minimisation" yoki "defence" bosqichida qolishi aniqlangan. Bu kamchiliklar kasbiy deformatsiyani tezlashtirib, ksenofobik qarashlarni professional ko'nikma sifatida qabul qilishga olib keladi.
- 3. Shaxsiy-psixologik omillar.** Past darajadagi empatiya, kommunikativ kompetensiyaning yetishmasligi, doimiy stress va emotsional charchoq (emotional exhaustion) ksenofobiyaning kuchaytiruvchi ichki omillardir. Empatiyaning, ayniqsa, kognitiv jihati (perspective taking) yetishmasligi o'quvchilarning madaniy farqlarini tushunishni qiyinlashtiradi va "out-group"ga nisbatan salbiy munosabatni oshiradi. Stress va emotsional charchoq esa "racial battle fatigue" yoki kasbiy kuyish holatini keltirib chiqarib, pedagogni himoyalovchi mexanizmlar sifatida stereotiplarga murojaat qilishga majbur qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, past empatiya darajasi xenophobia va prosocial xatti-harakatlar o'rtasida salbiy bog'liqlikni kuchaytiradi. Bo'lajak pedagoglarda bu omillar kasbiy deformatsiyaning shaxsiy asosini tashkil etib, kelajakda o'quvchilarga nisbatan befarqlik yoki diskriminatsiya shaklida namoyon bo'ladi.
- 4. Kasbiy muhit ta'siri.** Universitet yoki maktab muhitidagi avtoritar boshqaruv uslubi, stereotipik o'qituvchilik rollariga (masalan, "o'qituvchi hamma narsani bilishi kerak" yoki "farqlarni e'tiborga olmaslik") majburiy moslashish va refleksiyaning (o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish) yetishmasligi deformatsiyani kuchaytiradi. Bo'lajak pedagoglar amaliyot davrida "cloak of professionalism" ostida yashirin rasizm yoki ksenofobiyaning qabul qilishi mumkin. Refleksiya ko'nikmasining zaifligi esa xatolarni tahlil qilish o'rniga ularni inkor etishga yoki boshqalarga yuklashga olib keladi. Natijada kasbiy muhit ksenofobik qarashlarni "normal" holat sifatida mustahkamlaydi va professional rivojlanishni to'xtatadi.

Ushbu omillar o'zaro bog'liq holda ishlaydi: ijtimoiy-madaniy omillar shaxsiy-psixologik zaifliklarni kuchaytirsang, ta'limdagi kamchiliklar esa kasbiy muhitda ularni yanada chuqurlashtiradi. Natijada bo'lajak pedagoglarda ksenofobiya kasbiy deformatsiyaning muhim komponentiga aylanib, pedagogik faoliyatda adolatsiz baholash, empatiya yetishmasligi va ijtimoiy muhit buzilishiga olib keladi.

Ksenofobiya bilan bog'liq kasbiy deformatsiyaning oldini olish uchun oliy ta'lim dasturlarida intermadaniy ta'limni kuchaytirish, empatiya va refleksiya treninglarini joriy etish, amaliyotni turli madaniy muhitlarda tashkil etish zarur. Bu yondashuv nafaqat deformatsiyani kamaytiradi, balki bo'lajak pedagoglarni inkluziv va bag'rikeng ta'lim muhitini yaratishga tayyorlaydi.

Ksenofobiyaning pedagogik faoliyatga ta'siri

Ksenofobik qarashlar pedagogik jarayonga quyidagi salbiy ta'sirlarni ko'rsatadi:

1. Ta'lim sifatining pasayishi (subyektiv baholash, adolatsizlik).
2. O'quvchilar psixologik holatiga zarar (ishonchsizlik, qo'rquv, ijtimoiy ajralish).

3. Sinf muhitining buzilishi (jamoaviy ish samaradorligining pasayishi).
4. Pedagog obro'sining tushishi (professional imijning zarar ko'rishi).

Ksenofobiya profilaktikasi va bartaraf etish yo'llari

1. **Ta'lim mazmunini takomillashtirish** - intermadaniy ta'lim elementlarini kiritish, tolerantlik va empatiya fanlarini kuchaytirish.
2. **Psixologik tayyorgarlikni oshirish** - treninglar, seminarlar, refleksiya va o'z-o'zini tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish.
3. **Amaliy tajribani boyitish** - turli madaniy muhitlarda pedagogik amaliyot, inklyuziv muassasalarda tajriba o'ttirish.
4. **Shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash** - empatiya, kommunikativ va stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish, ijtimoiy kontakt sifatini oshirish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bo'lajak pedagoglar shaxsiyatida ksenofobiya xavfi zamonaviy ta'lim tizimi uchun dolzarb muammolardan biridir. U asosan kasbiy deformatsiya jarayonida shakllanib, pedagogik faoliyat samaradorligiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida bag'rikenglik, intermadaniy kompetensiya va reflektiv tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Ushbu yondashuv nafaqat ksenofobiyaning oldini oladi, balki kelajak pedagoglarini inklyuziv va ochiq jamiyat uchun tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Paetsch J. et al. Pre-service teachers' self-efficacy in handling racist incidents... ScienceDirect, 2026.
2. Civitillo S. Investigating Preservice Teachers' Competence to Notice... PubMed, 2025.
3. Marom L. Under the cloak of professionalism: covert racism in teacher education, 2019.
4. Terrones O.G. Preservice teachers, antiracism, and racial literacy, 2022.
5. Hanna H. A critical review of international research into pre-service teachers' attitudes towards migrant learners, 2023.
6. Marolla-Gajardo J. Teacher Education, Diversity, and the Prevention of Hate Speech, 2025.
7. Zulunov M.Z. Harbiy xizmatchilarda kasbiy deformatsiya jarayonlarining ilmiy-nazariy asoslari, 2023.
8. Bo'lajak pedagoglarda kasbiy deformatsiyani rivojlantirishning pedagogik-psixologik usullari. ResearchGate, 2024.
9. UNESCO. Addressing hate speech through education: A guide for policy-makers, 2023.
10. Stephan W.G. Integrated Threat Theory and xenophobia prevention in education.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №9(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.